

РАДИО И СРПСКА МУЗИКА

Министарство просвете,
науке и технолошког развоја

Објављивање ове књиге омогућили су
СОКОЈ – Организација музичких аутора Србије и
Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

Ивана Медих (ур.)
РАДИО И СРПСКА МУЗИКА

Издавач:

Музиколошки институт САНУ, Београд

Рецензенти:

проф. др Димитрије О. Големовић, редовни професор
Факултета музичке уметности у Београду

др Мелита Милин, научна саветница Музиколошког института САНУ

Лектура и коректура текста:

Ивана Медих и Јелена Јанковић-Бегуш

Техничка припрема:

Ивана Медих

Дизајн корица:

Дејан Медих

Штампа:

Службени гласник, Београд

Тираж: 300

ISBN 978-86-80639-24-6

Ова књига представља резултат рада на пројекту Музиколошког института САНУ *Идентитети српске музике од локалних до глобалних оквира: традиције, промене, изазови* (бр. 177004), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

РАДИО И СРПСКА МУЗИКА

уредница др Ивана Медић

Музиколошки институт САНУ
Београд, 2015.

У спомен Даринки Симић Митровић (1937–2015)

Садржај

Ивана Медић Предговор	9
ИСТОРИЈСКЕ ПЕРСПЕКТИВЕ	13
Ивана Весић Музички програм Радио Београда између два светска рата и феномен националне и културне „педагогије”	15
Мирјана Николић Музички програми Радио Београда (<i>Sender Belgrad</i>) током Другог светског рата. Од ескапизма до врхунских уметничких домета	31
Маја Васиљевић <i>Sender Belgrad</i> као „мост” између музичких институција окупираног Београда и Трећег рајха (1941–1944)	50
Даринка Симић Митровић Quo vadis, musica?	66
ЕЛЕКТРОНСКИ СТУДИО РАДИО БЕОГРАДА УМЕТНОСТ РАДИОФОНИЈЕ	77
Владан Радовановић Електронски студио Радио Београда	79
Марија Ђирић Игра и музикалност као претпоставке радиофоније	101
Ана Котевска Компоновање звучних отисака градова. Примери из радиофонског стваралаштва Иване Стефановић	115

ПРОГРАМСКЕ КОНЦЕПЦИЈЕ	129
Снежана Николајевић Садејство текста и музике као основа драматургије музичких емисија Радио Београда	131
Ивана Медић Циклус концерата <i>Музичка модерна</i> Трећег програма Радио Београда (1967–1985)	141
Ирина Максимовић и Растко Јаковљевић <i>Aurem mundi</i>. Драгослав Девић и „музика света” на Трећем програму Радио Београда	177
Весна Ивков Емисије народне музике у оквиру програма Радио Новог Сада. Изазов мултикултуралности	189
АНСАМБЛИ И МУЗИЧКА ПРОДУКЦИЈА РАДИО-ТЕЛЕВИЗИЈЕ СРБИЈЕ	201
Слободан Пајић Одашиљемо таласе, примамо културу. Оснивање и делатност Дечјег хора Радио Београда (1952–1960)	203
Јелена Јанковић-Бегуш Допринос ансамбала Музичке продукције Радио-телевизије Србије промовисању југословенске и српске уметничке музике на Београдским музичким свечаностима (1969–2014)	226
Марија Маглов Популаризација озбиљне музике на програмима Радио Београда и у издаваштву Продукције грамофонских плоча Радио-телевизије Србије	278
Срђан Тепарић Опстанак хора Радио-телевизије Србије у годинама транзиције (2000–2014)	304
РАДИО У XXI ВЕКУ	315
Ивана Ерцеговац Радио као интегрисани део Интернета. Нови живот са глобалном слушањем	317
Марија Каран Профилисање савременог радијског аудиторјума. Улога слушалаца у уређивању радијске музичке концепције	336

Предговор

Повод за настанак ове књиге представљала је околност да се 2014. године навршило деведесет година од првог радијског преноса у Србији, емитованог путем *Главне радиотелеграфске станице Београд – Раковица*, као и осамдесет пет година од момента када је Радио Београд започео емисиони рад из простора међуспрата (мезанина) зграде Српске академије наука и уметности (САНУ). У част ових јубилеја, Музиколошки институт САНУ организовао је децембра 2014. године научни скуп са међународним учешћем под називом *Радио као стуб развоја српске и југословенске музичке културе и уметности*; намера организатора била је да се осветли вишеслојан и плодноносан допринос радија српској музичкој култури током читавог XX века, као и на преласку у нови миленијум. Током три дана одвијања скупа, који је обухватио предавања по позиву, панеле, сесије, као и богат пратећи садржај – трибине и промоције књига и компакт дискова, организоване у сарадњи са Трећим програмом Радио Београда – музиколози, етномузиколози, композитори, театролози, продуценти, новинари, теоретичари и практичари радија различитих генерација, имали су прилике да презентују резултате својих истраживања, али и да, путем живих дискусија, размене своја искуства, да начине дијахронијски пресек делатности радија током протеклих деведесет година, те да повуку паралеле између онога „како се некад радило” и какво је „стање на терену” данас. Своја виђења изложили су ветерани, који су на Радио Београду провели читав свој радни век, али и сасвим млади радијски посленици, односно, теоретичари, који сагледавају проблеме везане за функционисање радија и за потребе слушалаца радијских програма у XXI веку.

Успех научног скупа, али и чињеница да је више сарадника Музиколошког института САНУ, укључујући и уредницу овог издања, професионално стасавало на Радио Београду, мотивисао нас је да размишљамо о објављивању тематског зборника који би попунио празнину у литератури посвећеној музици на Радио Београду, која до сада није била предмет обухватнијих проучавања. Позиву да напишу радове за тематски зборник, чији смо циљ формулисали као потребу да се разветли вишеслојан допринос радија српској музичкој култури и уметности, одавало се осамнаест аутора, од којих се већина фокусирао се на делатност Радио Београда. Међутим, заступљени су и текстови посвећени Радио Новом Саду, комерцијалним радио станицама у Србији у XXI веку, као и феномену „преласка” са радио таласа на интернет. Посебну групу чине радови посвећени

Војничком Радио Београду (*Зендер Београд*), радио станици која је деловала за време немачке окупације Београда од 1941. до 1944. године, а чија је делатност углавном превиђана и игнорисана приликом проучавања развоја радија у Београду, Србији и/или Југославији. Када је реч о *Зендер Београду*, нисмо инсистирали на стриктном терминолошком уједначавању, већ смо препустили ауторима да се одреде да ли ће окупацијску радио станицу посматрати као „продужетак” деловања предратног Радио Београда, или као засебан феномен, везан само за период окупације.

Премда су на научном скупу у организацији Музиколошког института САНУ учествовали и научници из иностранства, који су се проучавали делатност радио станица у земљама региона, одредили смо се да овај тематски зборник буде у целости посвећен радију у Србији, јер би ширење теме на расветљавање специфичне позиције Радио Београда у некадашњем југословенском контексту далеко превазишло пројектовани обим ове књиге. Премда овај тематски зборник, упркос својим знатним димензијама, нипошто не претендује на свеобухватност, жеља нам је била да допринесемо разумевању музике и дискурса о музици током вишедеценијског развоја једног од фундаменталних масовних медија; развоја који се одвијао у динамичним и константно променљивим друштвенополитичким околностима. Сагледан је утицај државних политика на уредничке стратегије пре Другог светског рата, током немачке окупације, у социјалистичком и постсоцијалистичком контексту. Разматран је развој и рецепција уметничких пракси које су у неком тренутку биле „нове” и „авангардне”; напоре са тиме, анализиран је статус народне и популарне музике. Активности Радио Београда и РТС у домену музичке продукције и делатности њених бројних ансамбала завредиле су посебну пажњу, те је значајан број студија у овом зборнику посвећен управо овом проблемском кругу. Заједнички циљ свих аутора био је да допринесу ширењу сазнања о улози медија у креирању музичких пракси, али и о укупној позицији радија и других масовних медија у савременом друштву.

Пошто нисмо желели да ауторима текстова намећемо јединствен методолошки приступ, радови обједињени у овој књизи међусобно су доста различити. Неки од њих базирани су на проучавању архивске грађе, док се други више ослањају на „живо” радијско искуство и практичан рад; поједини аутори усмерени су на историјска разматрања, док се други баве садашњим тренутком и покушавају да сагледају улогу радија у будућности; један део радова опремљен је богатим критичким апаратом, док су други првенствено базирани на личним увидима и сећањима аутора-протагониста. Без обзира на ову хетерогеност, сваки од текстова доноси прегршт нових информација и/или систематизација.

У оквиру ове књиге издваја се неколико тематских целина. Прва од њих односи се на почетне деценије деловања радија у Србији: Ивана Весић разматра „просветитељску” улогу радија између два светска рата; Мирјана Николић и Маја Васиљевић баве се делатношћу београдске радио станице у условима немачке окупације током Другог светског рата, док је Даринка Симић Митровић сагледала допринос Радио Београда промоцији, пласману и очувању српске уметничке музике у деценијама после Другог светског рата, али и начинила паралелу са

данашњим тренутком, у којем је, нажалост, овај сегмент делатности радија прилично занемарен.

Следећу тематску област представља осврт на иновације које је српској уметничкој музици донео Радио Београд, посебно на плану електронске музике и радиофоније. Владан Радовановић пише о Електронском студију Радио Београда, чији је био оснивач и дугогодишњи руководилац; Марија Тирић доноси пресек развоја и стваралачких домета српске радиофонске уметности, док се Ана Котевска надовезује на њено излагање, али се фокусира на радиофонску поетику једне истакнуте уметнице, Иване Стефановић.

У делу књиге који се бави програмским концепцијама, Снежана Николајевић пише о садејству музике и текста у музичким емисијама Радио Београда. Два рада посвећена су различитим сегментима делатности Трећег програма Радио Београда: Ивана Медић разматра циклус концерата *Музичка модерна*, који је током две деценије српској јавности представљао најзначајније тенденције савремене уметничке музике у свету, док се Ирина Максимовић и Растко Јаковљевић осврћу на, у много чему пионирску, делатност етномузиколога Драгослава Девића, који је уређивао циклус емисија посвећен музици са различитих меридијана. С друге стране, Весна Ивков анализира на који начин су редакције програма народне музике на Радио Новом Саду, током више деценија, одговарале на културне потребе слушалаца у мултикултуралној средини каква је Војводина.

Најопсежнији сегмент књиге посвећен је анализи делатности различитих ансамбала Радио-телевизије Србије. Ову тематску област отвара есејистички рад Слободана Пајића (Slobodan Dan Paich), позоришног редитеља који је највећи део живота провео у иностранству. Као један од малобројних данас живих чланова прве поставе Дечјег хора Радио Београда, Пајић евоцира успомене из тог доба, анализира методе примењиване у раду са децом, али се и наслања на скорашња истраживања из области когнитивне психологије, те указује на који начин данас, у свом професионалном раду, примењује искуства која је стекао још као дечак. Јелена Јанковић-Бегуш је, на основу обимне архивске грађе, истражила допринос ансамбала Музичке продукције Радио-телевизије Србије фестивалу БЕМУС, од његовог оснивања до данас. Марија Маглов даје исцрпан преглед активности Радио Београда и, посебно, дискографске куће ПП ПТС на промоцији озбиљне, односно, уметничке музике. Најзад, Срђан Тепарић се бави делатношћу Хора ПТС од почетка новог миленијума, која се одвија у веома неповољним финансијским и организационим околностима, те покушава да сагледа начине за излазак овог ансамбла из вишегодишње кризе.

Завршна разматрања посвећена су улози радија у XXI веку. Ивана Ерцеговац, на основу података сакупљених путем квантитативног истраживања, сагледава радио као интегрисани део интернета и заступа оптимистичан став да ће радио „преживети” најновију технолошку револуцију. С друге стране, Марија Каран се бави профилисањем радијског аудиторума у данашње време, са посебним освртом на различите начине форматирања радијских емисија, али и на функцију музичког уредника која, упркос компјутеризацији, није изгубила на значају.

Дугујем велику захвалност свим ауторкама и ауторима који су се одазвали позиву да приложе студије за овај тематски зборник. Поред тога, захваљујем се колегиницама и колегама који су учествовали на научном скупу *Радио као стуб развоја српске и југословенске музичке културе и уметности*, у својству излагача, модератора сесија, или учесника пратећих програма – промоција и трибина. То су (азбучним редом): Јелена Арнаутовић, Срђан Атанасовски, Саша Божидаревић, Марија Думнић, Богдан Ђаковић, Јелена Јовановић, Милица Кнежевић, Соња Лончар, Ђорђе Малавразић, Татјана Марковић, Ивана Миладиновић-Прица, Биљана Милановић, Мелита Милин, Милан Милојковић, Ивана Неимаревић, Јелена Новак, Андрија Павловић, Александра Паладин, Ана Петров, Горица Пилиповић, Екехард Пистрик (Eckehard Pistrick), Ксенија Стевановић, Леон Стефанија (Leon Stefaniја), Катарина Томашевић и Стефан Цветковић.

Посебно се захваљујем колегиницама и колегама који су ми помагали у различитим фазама припреме овог зборника: најпре, рецензентима Димитрију О. Големовићу и Мелити Милин, који су препознали значај објављивања ове књиге; затим, Мирјани Николић, Драгани Стојановић-Новичић, Христини Медић, Ани Котевској, Зорици Премате и Јелени Јанковић-Бегуш. Значајну медијску подршку активностима Музиколошког института САНУ пружиле су колегинице са Радио Београда Ана Ђорђевић Ђирица и Тамара Маљковић. Велику захвалност дугујем свим сарадницима и административном особљу Музиколошког института САНУ.

Објављивање ове књиге не би било могуће без финансијске подршке коју су нам пружили СОКОЈ – Организација музичких аутора Србије и Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Ову публикацију посвећујемо успомени на Даринку Симић Митровић, која је преминула 28. октобра 2015. године. Њен огроман допринос Радио Београду, у својству главне уреднице музичког програма и директорке Музичке продукције, при чему посебно место заузима њена улога хроничарке деловања Хора и Симфонијског оркестра ове медијске куће, као и њене активности у погледу снимања, пласмана и очувања српске уметничке музике, завређују да буду предмет посебне књиге.

У Београду,
5. новембра 2015. године

др Ивана Медић, научна сарадница
Музиколошког института САНУ